

گردشگری پایدار در اکوسیستم تالابها (مطالعه موردی: تالابهای شهرستان نقده)

حسن اسماعیل زاده*

استادیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

شمسی صالح پور

کارشناسی ارشد جغرافیا و مدرس دانشگاه پیام نور

یعقوب اسماعیل زاده

کارشناس ارشد مهندسی شهرسازی دانشگاه گیلان، گیلان ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی گردشگری پایدار در اکوسیستم تالابها انجام شده است؛ بنابراین در راستای استفاده خردمندانه از تالابها لازم است به تعادل و توازن رسید تا علاوه بر بهبود اقتصادی، موجودیت تالابها در گستره وسیع فعالیت‌های انسانی که از حفاظت مطلق تا دخالت مؤثر متفاوت است، تضمین شود. بر این اساس این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی، به روش پیمایشی با تهیه پرسش‌نامه از دیدگاه دو جامعه اجتماعات محلی و مسئولان مرتبط با گردشگری، سعی در ارزیابی گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی را داشته است. برای این منظور، ۲۳۰ نفر به روش کوکران، به‌عنوان حجم نمونه مردم محلی و تعداد ۱۵ نفر از مسئولان تعیین و مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. در این پژوهش پس از تکمیل پرسش‌نامه اعتبار پایایی آن‌ها با آلفای کرونباخ برای خانوارهای محلی برابر با ۰,۷۰ و برای مسئولان ۰,۹۸۲ محاسبه شده است. داده‌های جمع‌آوری شده با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از روش‌های آماری همبستگی پیرسون، گاما، کندال b و c مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، از مجموع ۴۳ متغیر ابعاد اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی مورد مطالعه گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی، ۳۸ متغیر از دیدگاه مردم و هر ۴۳ متغیر، از دیدگاه مسئولان مورد تأیید قرار گرفته‌اند. در عین حال با تحلیل نظرات دو دیدگاه، همگرایی (همسانی) در ۳۸ متغیر و واگرایی (ناهمسانی) در پنج متغیر مشاهده شده است.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار، اجتماعات محلی، شاخص‌های پایداری، تالاب، نقده.

مقدمه

تالابها از جمله مناظر زیبایی هستند که اگر در جهت توسعه صنعت گردشگری به نحوی مناسب برنامه‌ریزی و مدیریت شوند؛ می‌توانند خالق یا محرک یک فرایند توسعه برای حصول به پایداری توسعه در اجتماعات محلی (نوری و همکار، ۱۳۸۹: ۵۸) و اکوسیستم‌های آبی و تالابی گردند. تالابها که از سکون نسبی آب به وجود آمده‌اند، در میان اکثر اکوسیستم‌های تولیدی در جهان، قابل مقایسه با جنگل‌های بارانی و صخره‌های مرجانی می‌باشند که شامل انواع گونه‌هایی از میکروارگانیسم‌ها، گیاهان، حشرات، دوزیستان، خزندگان، پرندگان، ماهی‌ها و پستانداران هستند (Danielle, 2006, 1) که در هر نقطه‌ای از دنیا، حیات را در خود ذخیره دارند. آب مظهر حیات و به وجود آورنده آن است، برای همین، آب در محیط تالابها خواص حیاتی خود را بهتر و آشکارتر نمایان می‌سازد. گیاهان روئیده از تالابها، غنی‌ترین زیستگاه‌های جانوری محسوب می‌شوند. پالایش و تصفیه طبیعی آب، تأمین منابع آبی و غذایی، کنترل سیلاب، همه زیستگاه برای گونه‌های گیاهی و جانوری و همه فرصت‌های گردشگری و تفرج و ارزش‌های زیبایی‌شناختی از جمله خدمات ارزشمند اکوسیستم‌های تالابی، به دنیای انسان‌ها است. تالابها به‌عنوان منابع طبیعی بکر و دست‌نخورده شناخته می‌شوند. بسیاری از انسان‌ها آرامش یک تالاب را نسبت به کوه و بیابان ترجیح می‌دهند. تعداد زیاد گیاهان و جانوران موجود در تالابها موجب جلب توجه مردم می‌شود. وقف‌نی‌های شناور در مسیر نوازش نسیم و پرندگانی که در لابه‌لای آن‌ها زندگی می‌کنند، همه مناظر زیبا و بدیعی است که انسان جوئی آرامش را به خود دعوت می‌نماید. بدین ترتیب تالابها «در بین انواع اکوسیستم‌های طبیعی از کارکردهای بسیار متنوعی برخوردارند که علاوه بر حفاظت زیستی، دارای ارزش‌های طبیعی، دارای ارزش‌های زیباشناختی، تفرجی، اقتصادی، اجتماعی و بسیاری از ارزش‌های دیگر هستند» (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۰: ۱۷۸). از این‌رو، وجود چنین عرصه‌هایی برای تداوم حیات انسان‌ها و سایر گیاهان و جانوران الزامی است؛ بنابراین توسعه و رشد گردشگری در راستای گردشگری پایدار و بهره‌وری از ارزش‌ها و خدمات تالابی ضروری است و توسعه گردشگری در تالابها با اهداف حفاظتی این اکوسیستم‌ها متضاد نیست، هرچند تصمیم‌گیری‌های حفاظتی در تالابها نسبت به برنامه‌ریزی گردشگری در اولویت قرار دارد.

بدین ترتیب در راستای استفاده خردمندانه از تالابها ضروری است میان اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست به تعادل و توازن رسید تا علاوه بر رشد اقتصادی، «موجودیت تالابها در گستره فعالیت‌های انسانی که از حفاظت مطلق تا دخالت مؤثر متفاوت است، تضمین شود» (دانه‌کار و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۴). از این‌رو برای رسیدن به این هدف مهم ضروری است تا با شناسایی شاخص‌ها و متغیرهای توسعه پایدار گردشگری در وضعیت فعلی آن، ارزیابی علمی و دقیقی از وضعیت شاخص‌های پایداری در ابعاد مختلف اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی به عمل آید تا پایداری و ناپایداری گردشگری مورد سنجش قرار گیرد.

شهرستان نقده یکی از شهرستان‌های جنوبی استان آذربایجان غربی، از جمله نواحی‌ای است که از قابلیت‌های زیادی برای گسترش گردشگری برخوردار است. از جمله این‌ها، وجود اکوسیستم‌های تالابی است که طی دهه‌های اخیر

دستخوش استفاده‌های بی‌رویه انسانی از جمله طرح‌های توسعه‌ای چون احداث سد، زهکشی، مسائل جاده‌سازی در حوضه تالاب‌ها، شکار، احداث چاه‌ها در پایین دست تالاب‌ها، چرای بی‌رویه دام تأثیرات قابل ملاحظه و مخربی را بر این اکوسیستم‌های ارزشمند بر جای گذاشته و باعث تبعات منفی زیست‌محیطی گردیده است. همچنین از دیگر مشکلات به وجود آمده در سال‌های اخیر، تغییرات اقلیمی است که باعث به هم خوردن تعادل اکولوژیک تالاب‌ها و خشک‌شده آن‌ها شده و اکوسیستم تالاب‌ها را با خطر نابودی و ناپایداری مواجه کرده است؛ بنابراین با توجه به موارد یاد شده، لازم است در زمینه رشد و توسعه گردشگری پایدار در تالاب‌ها و استفاده خردمندانه از آن‌ها در راستای شاخص‌ها و متغیرهای گردشگری پایدار گام‌های مؤثرتری برداشته شود. از این‌رو پژوهش حاضر، با توجه به اینکه مجموعه این پتانسیل‌ها، زمینه مناسبی را برای برنامه‌ریزی در جهت توسعه اجتماعات محلی در اختیار قرار می‌دهد، با هدف ارزیابی گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی با مطالعه موردی تالاب‌های شهرستان نقده، ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در توسعه اجتماعات محلی به لحاظ اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی ارائه گردد و عوامل مؤثر بر ایجاد گردشگری پایدار در اکوسیستم تالاب‌ها مورد ارزیابی قرار گیرد. بدین منظور پژوهش پیش رو، در جهت تعیین شاخص‌های پایدار گردشگری در اجتماعات محلی پیرامون اکوسیستم‌های تالابی، به لحاظ اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی - کالبدی که منجر به پایداری گردشگری در اکوسیستم تالاب‌ها و اجتماعات محلی می‌شوند، تدوین شده است. در این ارتباط فرضیه‌هایی که پژوهش حاضر درصدد بررسی آن‌ها است، عبارت‌اند از:

۱. بین پایداری گردشگری در اجتماعات محلی و شاخص‌های اقتصادی - نهادی گردشگری پایدار در اجتماعات محلی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۲. هرچه شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی در اجتماعات محلی بهبود یابد، دستیابی به گردشگری پایدار نیز تسهیل می‌گردد.
۳. با توسعه شاخص‌های زیست‌محیطی - کالبدی در اجتماعات محلی، پایداری گردشگری نیز توسعه می‌یابد.

مبانی نظری پژوهش

در عصر حاضر گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از سریع‌ترین صنایع رو به رشد جهان، ابزاری برای ایجاد درآمد ملی و اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه قلمداد می‌شود (Rattanasuwongchai, 1998, 2). این در حالی است که با آن‌که مفاهیم توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ به بعد در نوشتارهای توسعه جهان به‌طور گسترده مورد توجه صاحب‌نظران واقع شده، اما توجه به گردشگری پایدار از دهه ۱۹۶۰ با شناسایی تأثیر بالقوه گردشگری انبوه^۱ و توجه به تأثیر فعالیت‌های گردشگری بر اقتصاد، محیط‌زیست و فرهنگ نقاط توریستی در مناطق میزبان آغاز شد (Choi, 2003:7). این روند در دهه ۱۹۷۰ با شکل‌گیری و پیدایش مفهوم گردشگری

¹ Mass Tourism

سبز^۲ و ادامه یافت و بیشتر بر حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و سایر منابع گردشگری بر استفاده دائم نسل فعلی و نسل‌های آینده معطوف شد. به دنبال این تلاش‌ها اصطلاح و مفهوم گردشگری پایدار به‌عنوان تنها راه نجات طبیعت و انسان نمود پیدا کرد (قادری، ۱۳۸۲: ۱۳۵). بر این اساس در سال ۱۹۹۲ در کنفرانس نشست زمین در ریو و به‌ویژه در قطع-نامه ۲۱ آن، برای پژوهش رهیافت جدیدی از گردشگری - یعنی توسعه پایدار گردشگری (STD) و ارزیابی پیامدهای آن برای جوامع میزبان - پیشنهادهایی مانند ارزیابی ظرفیت موجود اقتصادی به منظور پژوهش گردشگری پایدار؛ ارزیابی عوامل محیطی، فرهنگی و اقتصادی متأثر از عملیات گردشگری؛ اندازه‌گیری موفقیت در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی؛ ارزیابی همکاری مشارکت تمام بخش‌های جامعه به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری و مواردی از این دست از سوی WTO^۳ و WTTC^۴ ارائه شد که مورد توجه برنامه ریزان و پژوهشگران قرار گرفت؛ بنابراین پذیرفته‌شده‌ترین رهیافت برای پایداری گردشگری به‌کارگیری شاخص‌ها و سنجه‌ها است (Bell&Morse, 2003: 16). بنا بر تعریف سازمان جهانی گردشگری، شاخص‌های پایداری مجموعه‌ای از سنجه‌های مختلف است که به تصمیم‌گیران و برنامه ریزان برای اصلاح فعالیت‌ها و فرایندهای توسعه گردشگری در اجتماعات محلی کمک می‌کند و می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای مدیریت برنامه‌های موجود و چهارچوبی برای طراحی فعالیت‌های آینده عمل کند (WTO, 1996). با این توصیف در مفهوم توسعه پایدار گردشگری می‌توان گفت که شاخص‌ها مجموعه اطلاعاتی هستند که صریحاً به منظور استفاده منظم برای ارزیابی تغییرات در سرمایه‌هایی که برای مدیریت و توسعه گردشگری نقش راهبردی دارند، انتخاب می‌گردند؛ این شاخص‌های ارزیابی، به صورت کمی و کیفی همانند اعداد خام، درصد، ضریب، توصیف‌های کمی، وجود یا فقدان عناصر مشخص درباره موضوع‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی هستند (Yun is, 2004, 6). برای توسعه پایدار گردشگری در اجتماعات محلی ضرورت دارد که معیارهای اثر بخشی اقتصادی، ملاحظات زیست‌محیطی و ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی جامعه محلی به صورت جامع در نظر گرفته شود (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳ - ۱۰). برخی از خط‌مشی‌ها و توصیه‌های مراکز و صاحب‌نظران از جمله WTO، مورف (۱۹۹۴)، مک کول و واتسون (۱۹۹۴)، مونت و موفورت (۱۹۹۸) و ساربروک (۱۹۹۶) به‌عنوان شاخص‌هایی برای ارزیابی گردشگری پایدار و پایداری گردشگری ارائه شده است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۴۶).

در جمع‌بندی مطالب فوق می‌توان گفت از آنجاکه یکی از اهداف نهایی توسعه پایدار گردشگری در اجتماعات محلی، دستیابی به توسعه پایدار این اجتماعات است، در آن تلاش می‌شود که تعادل و توازن میان اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست فراهم شود تا علاوه بر بهبود و رشد اقتصادی، امکان حفاظت و نگهداشت منابع طبیعی و محیط‌زیست برای آیندگان نیز فراهم شود و از تأثیرات مخرب گردشگری در این مناطق بکاهد (شریف‌زاده و مرادی نژاد، ۱۳۸۱: ۵۵). از این‌رو برای رسیدن به این هدف مهم ضروری است با شناسایی شاخص‌ها و متغیرهای توسعه پایدار گردشگری در

2. Green Tourism

3. World Trade Organization

4. World Travel & Tourism Council

وضعیت فعلی آن، ارزیابی علمی و دقیقی از وضعیت شاخص‌های پایداری در ابعاد مختلف اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی به عمل آید تا پایداری و ناپایداری گردشگری مورد سنجش قرار گیرد. در این پژوهش برای انتخاب شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری، با مروری بر مطالعاتی که قبلاً توسط سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه صورت گرفته است، از شاخص‌های ارائه‌شده از سوی سازمان جهانی گردشگری و کمیون توسعه پایدار سازمان ملل متحد استفاده به عمل آمده است. پس از انتخاب شاخص‌ها (جدول ۱)، به طراحی مدل نظری توسعه گردشگری پایدار در محدوده مورد مطالعه اقدام شده است (شکل ۱)

جدول ۱: ابعاد، شاخص‌ها و متغیرهای مورد مطالعه

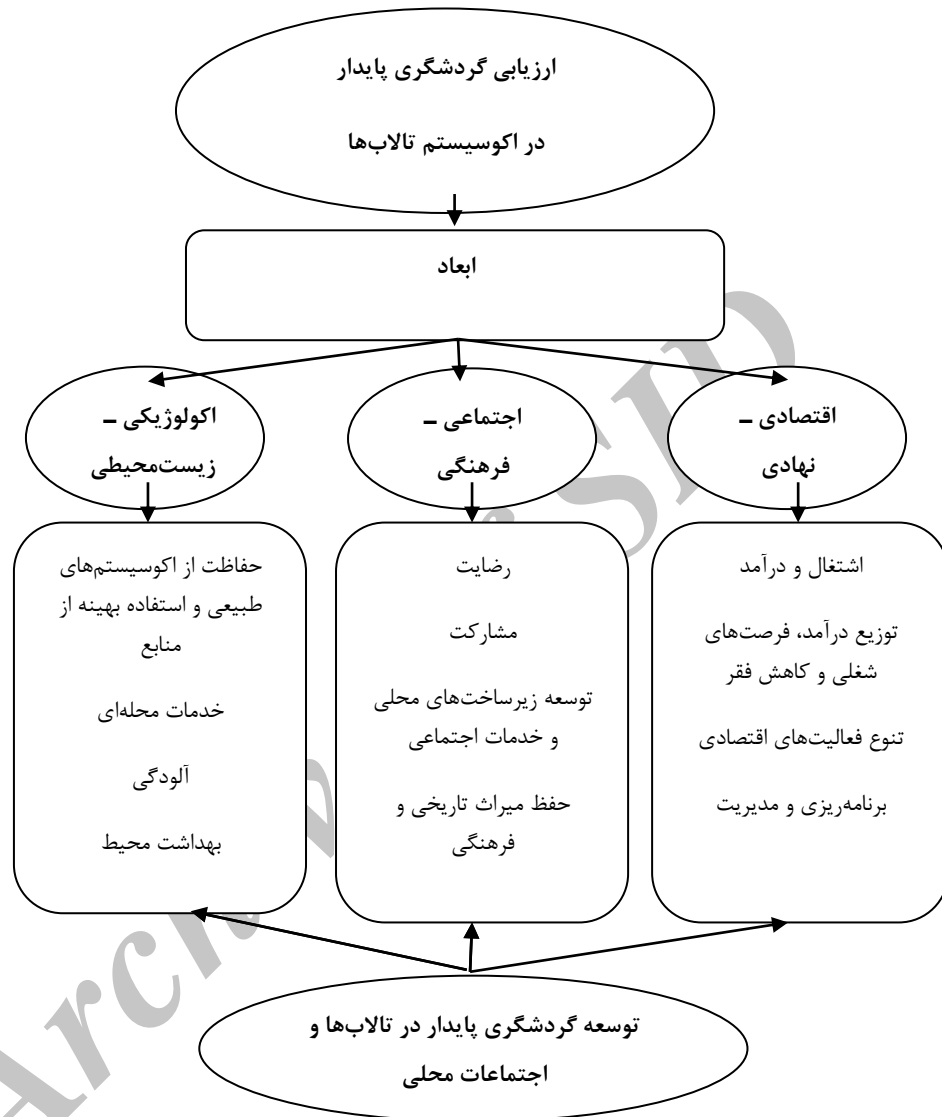
ابعاد	شاخص‌ها	متغیرها
اقتصادی - نهادی	اشتغال و درآمد	افزایش فرصت شغلی در بخش گردشگری
		اشتغال زنان در بخش گردشگری
		کاهش بیکاری فصلی و دائمی
		افزایش درآمد حاصل از گردشگری (به‌طور مستقیم و غیرمستقیم)
	توزیع درآمد، فرصت‌های شغلی و کاهش فقر	افزایش قدرت خرید جامعه محلی
		جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی
	تنوع فعالیت‌های اقتصادی	افزایش حمایت مالی و اعتباری از سرمایه‌گذاران بخش گردشگری
		ایجاد بنگاه‌های کوچک اقتصادی گردشگری
		افزایش خدمات و مکان‌های ارائه‌دهنده به گردشگران
		تبلیغات و اطلاع‌رسانی (بور شور، پانل‌ها و...)
برنامه‌ریزی و مدیریت	افزایش نهادهای دولتی و غیردولتی در اجتماعات محلی	
	هماهنگی عوامل اجرایی	
	وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه گردشگری پایدار	
	رضایت ساکنان از ورود خدمات گردشگری به منطقه	
اجتماعی - فرهنگی	رضایت	افزایش سطح دانش و آگاهی مردم نسبت به محیط پیرامون خود
		افزایش رفاه اجتماعی بهداشت، مسکن
		افزایش ماندگاری در اجتماعات محلی با افزایش اشتغال‌زایی و زیرساخت‌های ناشی از گردشگری
	مشارکت	مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه گردشگری
		مشارکت در حفاظت از زیرساخت‌های گردشگری
		مشارکت زنان در امور محلی
	توسعه زیرساخت‌های محلی و خدمات اجتماعی	افزایش سهولت دسترسی به اجتماعات محلی (زیرساخت‌های ناشی از گردشگری)
		افزایش کیفیت خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا
		در دسترس بودن خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا
		افزایش برنامه‌ها به منظور حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی
حفظ میراث تاریخی و فرهنگی	افزایش حمایت از گسترش فعالیت‌های فرهنگی و محلی	
	تقویت و حفظ آداب و رسوم سنتی اجتماعات محلی	

افزایش حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی و جلوگیری از تخریب آن	حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی و استفاده بهینه از منابع	اکولوژیکی - زیست‌محیطی
کیفیت حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی		
افزایش فضاهای تفریحی		
تغییر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری		
افزایش مشارکت مردم در حفاظت از اکوسیستم‌ها	خدمات محله‌ای	
توسعه مراکز مهمان‌پذیر و پارکینگ‌ها		
توسعه امکانات رفاهی برای بازدیدکنندگان		
ایجاد مکان‌های جمع‌آوری و سیستم دفع صحیح فاضلاب	آلودگی	
افزایش آلودگی اکوسیستم‌های طبیعی		
میزان آلودگی محیط پیرامون		
میزان آلودگی صوتی	بهداشت محیط	
پاکیزه نگه‌داشتن اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی		
ایجاد مکان‌های جمع‌آوری زباله		
کیفیت بهداشت محیط	امنیت	
افزایش امنیت گونه‌های گیاهی و جانوری		
میزان آسیب رساندن به حیوانات تالاب‌ها(حیات وحش)		
میزان تخریب پوشش گیاهی		

داده‌ها و روش‌ها

پژوهش پیش رو با هدف ارزیابی گردشگری پایدار در اکوسیستم تالاب‌ها در شهرستان نقده با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به شیوه پیمایشی با استفاده از پرسش‌نامه و نظر سنجی از دو گروه، خانوارهای محلی و مسئولان انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS از آماره‌های همبستگی استفاده شده است. آماره‌های بکار گرفته شده جهت بررسی بین گردشگری پایدار(متغیر مستقل) و شاخص‌های پایداری گردشگری(متغیر وابسته) عبارت‌اند از: ضرایب همبستگی پیرسون، گاما، کندال، b و c. با توجه به این‌که هدف این پژوهش بررسی و ارزیابی شاخص‌های پایدار گردشگری به لحاظ اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی، اکولوژیکی - زیست‌محیطی برای ایجاد گردشگری پایدار در جوامع اجتماعات محلی و اکوسیستم‌های تالابی است، شاخص‌های گردشگری پایدار با استفاده از ضرایب همبستگی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل دو گروه است که عبارت‌اند از: ۱۵ نفر از مسئولان دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط با مسائل اجتماعات محلی و خانوارهای ساکن در هشت اجتماع محلی دارای تالاب که از این تعداد سه اجتماع محلی (یادگار لو، درگه سنگی و حسن لو) با توجه به‌قرار گرفتن در پیرامون تالاب‌های بین‌المللی و موقعیت جغرافیایی آن‌ها انتخاب گردیدند. تعداد خانوارهای این اجتماعات محلی ۵۶۷ خانوار بوده است که با استفاده از فرمول کوکران ۲۳۰ خانوار به‌عنوان حجم نمونه انتخاب گردیده‌اند. شیوه نمونه‌گیری برای اندازه‌گیری به صورت تصادفی بوده است. ابزار اصلی مورد استفاده در این پژوهش پرسش‌نامه بوده که در قالب

طیف لیکرت تهیه و تنظیم شده است. به منظور سنجش پایایی پرسش نامه‌های مورد مطالعه، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده که در پرسش نامه مردم برابر ۰/۷۵ درصد و برای پرسش نامه مسئولان ۰/۹۸۲ به دست آمده است.

شکل ۱: مدل نظری پژوهش

محدوده مورد مطالعه

شهرستان نقده از شهرستان‌های جنوبی استان آذربایجان غربی است که در ۳۶ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی عرض نصف‌النهار گرینویچ واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان ارومیه و دریاچه ارومیه، از جنوب به شهرستان پیرانشهر، از شرق به شهرستان‌های میاندوآب و مهاباد و از غرب به شهرستان اشنویه محدود می‌شود. واقع شدن در شاهراه ارتباطی پنج شهر و دریاچه ارومیه و جاده منتهی به عراق، موقعیت و جاذبه

خاصی به این شهرستان بخشیده است. (سال نامه آماری، ۱۳۸۹: ۴۶-۵۵). این شهرستان از نظر طبیعت‌گردی دارای قابلیت‌ها و پتانسیل‌های فراوانی است. آب‌وهوای معتدل کوهستانی، اکوسیستم‌های تالاب‌های، سواحل جنوبی دریاچه ارومیه، وجود چشمه‌های جوشان و معدنی شیخ معروف، شکارگاه‌ها، ساحل سرسبز و بکر رودخانه گدار، دریاچه سد حسن لو، دره سرسبز سلطان یعقوب، تفرجگاه هفت چشمه و اکوسیستم‌های تالاب‌های از مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی شهرستان نقده به شمار می‌روند. تالاب‌های این شهرستان در تولیدمثل و زمستان گذرانی پرندگان آبی و عبور پرندگان مهاجر نقش مهمی ایفا کرده و مکانی مناسب برای تولید مثل گونه‌های بسیاری از پرندگان به شمار می‌روند. جدول شماره ۲ فهرستی از پرندگان تالاب‌های شهرستان نقده را نشان می‌دهد.

- تالاب یادگار لو در جنوب دریاچه ارومیه و ۲۲ کیلومتری شهر نقده در موقعیت جغرافیایی ۳۷ درجه و ۱ دقیقه و ۳۲ ثانیه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۳۲ دقیقه و ۴۷ ثانیه طول شرقی قرار دارد. تالاب یادگار لو با وسعت ۲۵۰ هکتار، در ارتفاع متوسط ۱۲۸۰ متری از سطح دریا در سال ۱۳۵۴، به‌عنوان یک تالاب بین‌المللی در کنوانسیون رامسر به ثبت رسیده و از نوع فصلی و لب‌شور است. تالاب یادگار لو جزو شش تالاب منتخب مطالعاتی برای تأمین آب مورد نیاز تالاب‌های جنوب دریاچه ارومیه بوده است که از سال ۱۳۷۷ این تالاب برای یک فعالیت کشاورزی زهکشی شده و یک جاده در وسط تالاب نیز احداث شده که سبب خشک شدن و تغییرات اکولوژیکی شدید آن شده است (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۶۱-۶۰). این تالاب که به مدت‌های مدیدی مأمون و زیستگاه بسیاری از پرندگان مهاجر بوده و برای مردم پیرامون خود دارای اهمیت اقتصادی و محیطی به شمار می‌رفته است؛ اما در طول سالیان اخیر نظام چرخه تعادلی این تالاب که می‌بایست هنوز آیندگان نیز از آن بهره می‌گرفتند، بر اثر دست‌کاری‌های انسانی دچار تحولات سهمگین شده و در اغمای مرگ فرورفته است. به‌طوری که دست‌کاری‌های بشری سبب شده است این تالاب دیگر به‌عنوان بستر حیات آبی و ذخیره‌گاه زیستی شناخته‌شده در جهان اعتبار خود را از دست بدهد.
- تالاب درگه سنگی (در گویش محلی سیران گلی نامیده می‌شود) در منتهی‌الیه جنوبی دریاچه ارومیه، در ۲۰ کیلومتری شهر نقده و در موقعیت جغرافیایی ۳۶ درجه و ۵۹ دقیقه و ۴۵ ثانیه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی قرار دارد. حدود ۱۳۰۷ متر از سطح دریا ارتفاع داشته و مساحت آن بین ۲۵۰ تا ۴۵۰ هکتار تغییر می‌کند. این تالاب در سال ۱۳۵۴ در کنوانسیون رامسر به‌عنوان تالاب بین‌المللی به ثبت رسیده و مکانی با اهمیت جهت پرندگان تعیین شده است. با توجه به زادآوری انواع پرندگان، طبیعت کوهستانی و دشتی اطراف آن، سهل‌الوصول بودن تالاب (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۶۳-۶۲) و به علت موقعیت خاص جغرافیایی تالاب می‌توان در فصول مختلف سال گردشگران زیادی به آن جذب نمود.
- تالاب حسن لو که شور گل نیز نامیده می‌شود ارسال ۱۳۵۴ به همراه دو تالاب مجاور یعنی یادگار لو و درگه سنگی که در بالا مورد بحث قرار گرفت، مجموعاً به‌عنوان یک سایت تالابی در کنوانسیون رامسر به ثبت

رسیده‌اند. از نظر جغرافیایی این تالاب در عرض ۳۷ درجه و ۲ دقیقه و ۳۰ ثانیه عرض شمالی و در ۴۵ درجه و ۲۸ دقیقه و ۹ ثانیه طول شرقی واقع شده و حدود ۱۳۰۸ متر از سطح دریا ارتفاع داشته و (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۶۶) با مساحت کمتر از ۲۰۰ هکتار (البته باید یادآور شد مساحت آن قبل از احداث سد ۱۴۰۰ هکتار بوده) در ۲/۵ کیلومتری شمال روستای حسن لو و تپه معروف باستانی حسن لو (مربوط به ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است) قرار دارد. احداث سد در دهه ۱۳۷۰ بر روی آب خروجی این تالاب، سبب شده است که از حالت تالابی به دریاچه تغییر کاربری داده و از یک تالاب کم عمق فصلی با آب لب شور به یک مخزن نسبتاً عمیق، دائمی با آب شیرین تبدیل شده است (شکل ۱) پراکنش تالاب‌های بین‌المللی را در شهرستان نقده نشان می‌دهد.

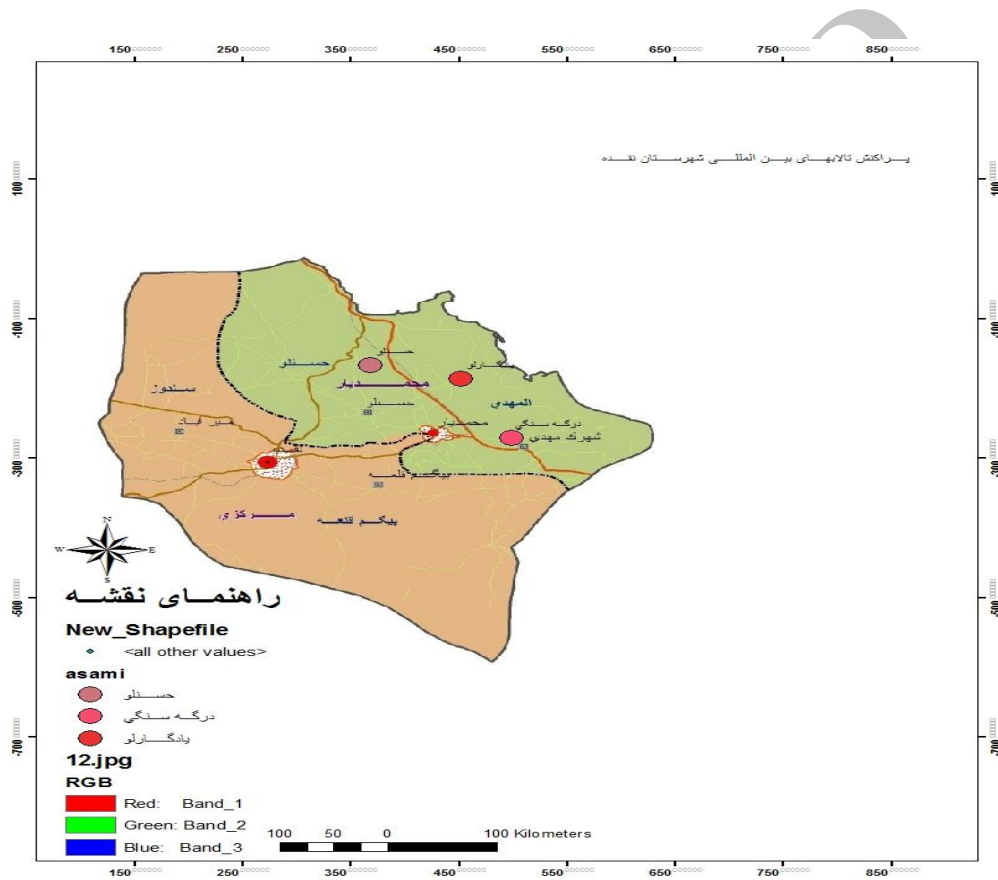
جدول ۲: فهرست پرندگان تالاب‌های، حسن لو، یادگار لو، درگه سنگی

نام علمی	نام فارسی	نام تالاب‌ها		
		درگه سنگی	یادگار لو	حسن لو
<i>Thachybaptus ruficollis</i>	کیشم کوچک	+		+
<i>Podiceps cristatus</i>	کیشم بزرگ	+		+
<i>Podiceps nigricolis</i>	کیشم گردن سیاه	+		+
<i>Pelecanus onocrotalus</i>	پلیکان سفید	+		+
<i>Phalacrocorax carbo</i>	باکلان بزرگ	+		+
<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	باکلان کوچک	+		+
<i>Ciconia ciconia</i>	لک‌لک	+	+	+
<i>Phoenicopeterus ruber</i>	فلامینگو	+	+	+
<i>Nycticorax nycticorax</i>	حواصیل شب	+	+	+
<i>Egretta gazetta</i>	اگرت کوچک	+	+	+
<i>Egretta alba</i>	اگرت بزرگ	+	+	+
<i>Ardeola ralloides</i>	حواصیل زرد	+	+	+
<i>Ardea cinerea</i>	حواصیل خاکستری	+	+	+
<i>Ardea purpurea</i>	حواصیل ارغوانی	+	+	+
<i>Butor stelar</i>	بوتیمار	+		+
<i>Bubulcus ibis</i>	اگرت رمه‌ای	+	+	+
<i>Platalea leucorodia</i>	کفچه نوک	+		
<i>Plegadis falsinalus</i>	اکراس سیاه	+	+	+
<i>Pica pica</i>	زاغی	+	+	+
<i>Corvus corone</i>	کلاغ	+	+	+
<i>Corvus ferrugilegus</i>	کلاغ سیاه	+	+	+
<i>Corvus corax</i>	غراب	+	+	+
<i>Pyhocorax pyhocora</i>	کلاغ نوک سرخ	+	+	+

Epupa epope	هدهد	+	+	+
Tadorna tadorna	تتجه	+	+	+
Anser anser	غاز خاکستری	+	+	+
Tadorna ferruginea	آنقوت	+		+
Anas platyrhynch	سرسبز	+		+
Anas crecca	خوتکا	+		+
Anas Penelope	گیلار	+		+
Anas stereprea	اردک اردهای	+		+
Anas acuta	فیروش	+		+
Anas querequedula	خوتکا پر سفید	+		+
Anas clytea	نوک قاشقی	+		+
Aythya ferina	سر حنایی	+		+
Aythya niroca	اردک بلوطی	+		+
Gyps pulvus	دال	+	+	+
Gypaetus barbatus	هما	+	+	+
Nephron percnopterus	کرکس	+	+	+
Milvus migrans	کور کور	+	+	+
Falco tinunnculus	دلیجه	+	+	+
Alectoris chukar	کیک	+	+	+
Coturnix coturnix	بلدرچین	+	+	+
Grus grus	درنا	+		
Fulica atra	چنگر	+		+
Scolopaciidae	انواع آبچلیکها	+	+	+
Charadriidae	انواع سلیمها	+	+	+
Oenanthe oenanthe	چک چک	+	+	+
Tudus sp	انواع توکا	+	+	+
Larus genei	کاکایی صورتی	+	+	+
Larus ridibundus	کاکایی سرسیاه	+	+	+
Larus argentatus	کاکایی نقره‌ای	+	+	+
Sterna sp	انواع پرستو دریایی	+	+	+
Columba livia	کبوتر چاهی	+	+	+
Sterptopelia turtur	قمری	+	+	+
Columba palombus	کبوتر جنگلی	+	+	+
Apus apus	بادخورک	+	+	+
Hirundo rustica	چلچله	+	+	+
Athene noctua	جغد کوچک	+	+	+

Coracias garrulous	سبزقبا	+	+	+
Merops apiaster	زنبور خور	+	+	+
Galerida cristata	چکاوک کاکلی	+	+	+
Passer domesticus	گنجشک	+	+	+
Sitta tephronata	کمر کلی	+	+	+
Carduelis carduelis	سهره طلایی	+	+	+
Emberiza melanocephala	زرد پر سرسیاه	+	+	+
Sylvidae	انواع سسک	+	+	+

مأخذ: (بهروزی راد، ۱۳۸۷: ۷۴)

شکل ۲: پراکنش تالاب‌های بین‌المللی شهرستان نقده در استان آذربایجان غربی

یافته‌های پژوهش

در پژوهش پیش رو شاخص‌های اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی گردشگری پایدار در اجتماعات محلی پیرامون اکوسیستم‌های تالابی شهرستان نقده مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته‌اند. بدین منظور برای تحلیل آثار اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی از شاخص‌های مرتبط در ابعاد سه گانه ذیل در قالب سه فرضیه بهره گرفته شده است.

الف) بعد اقتصادی - نهادی

یکی از عوامل اصلی که در بیشتر ارزیابی‌های به‌عمل‌آمده از توسعه گردشگری در اجتماعات محلی مورد تأکید قرار گرفته، آثار اقتصادی گردشگری است. گردشگری در طی سالیان اخیر به‌عنوان یک عامل اقتصادی بسیار مؤثر مورد توجه فراوان قرار گرفته است. همچنین تمامی مکان‌هایی که صنعت گردشگری در آن توسعه می‌یابد نیاز به متخصصان گردشگری و مدیریت اجرایی مناسب دارند و همچنین باید مشارکت مردم محلی و نهادهای غیردولتی برای پیشبرد اهداف گردشگری و دستیابی به یک گردشگری پایدار و سودمندی بیشتر برای مردم و مسئولان، مورد توجه قرار گرفته و افزایش یابد. با توجه به فرضیه اول:

$H_1 =$ بین پایداری گردشگری در اجتماعات محلی و شاخص‌های اقتصادی - نهادی گردشگری پایدار در اجتماعات محلی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

با تبیین فرضیه، سعی شده است تأثیرات اقتصادی گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی بررسی گردد. فرضیه بعد اقتصادی - نهادی با استفاده از ۴ شاخص و ۱۳ متغیر در قالب ۱۳ سؤال در پرسش‌نامه مطرح و از دو دیدگاه مردم و مسئولان مورد بررسی قرار گرفته است و نتایج کلی آن در جدول (۳) آورده شده است. معناداری شاخص‌های مورد بررسی در بعد اقتصادی با فاصله اطمینان ۰,۰۹۵ درصد نشان می‌دهد که در ۱۰ متغیر افزایش فرصت شغلی در بخش گردشگری، اشتغال زنان در بخش گردشگری، کاهش بیکاری فصلی و دائمی، افزایش درآمد حاصل از گردشگری، افزایش قدرت خرید جامعه محلی، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، افزایش حمایت مالی و اعتباری از سرمایه‌گذاران بخش گردشگری، افزایش خدمات و مکان‌های ارائه‌دهنده به گردشگران تبلیغات و اطلاع‌رسانی (بور شور، پانل‌ها و...)، هماهنگی عوامل اجرایی، وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه گردشگری پایدار، بین دو دیدگاه مردم و مسئولان همسانی وجود دارد، به طوری که میزان احتمال محاسبه شده در هر دو جامعه کوچک‌تر از ۰,۰۵ درصد است. لذا می‌توان گفت که از نظر دو دیدگاه، این شاخص‌ها برای ایجاد گردشگری پایدار در اجتماعات محلی در اکوسیستم‌های تالابی لازم و ضروری است و از نظر هر دو دیدگاه در اجتماعات محلی مورد مطالعه وجود دارند؛ اما در سه متغیر دیگر در نظر دو گروه مشارکت‌کننده ناهمسانی دیده می‌شود. از دیدگاه مردم با رد فرض H_1 وجود رابطه گردشگری با سه متغیر ایجاد بنگاه‌های کوچک اقتصادی گردشگری، افزایش خدمات و مکان‌های ارائه‌دهنده به گردشگران، افزایش نهادهای دولتی و غیردولتی در اجتماعات محلی را رد نموده‌اند. بدین معنا که از دیدگاه مردم بین دو شاخص یاد شده برای ایجاد گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی رابطه‌ای وجود نداشته و در منطقه موجود نیستند، ولی از نظر مسئولان این دو شاخص برای ایجاد گردشگری پایدار لازم و ضروری بوده و در منطقه وجود دارد.

جدول ۳: شاخص‌های اقتصادی - نهادی ارزیابی پایداری گردشگری

شاخص‌ها	متغیرها	Sig (مردم)	نتیجه آزمون	Sig (مسئولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
اشتغال و درآمد	افزایش فرصت شغلی در بخش گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	اشتغال زنان در بخش گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	کاهش بیکاری فصلی و دائمی	۰,۰۰۱	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش درآمد حاصل از گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۳	H ₁ تائید	همگرایی
توزیع درآمد و کاهش فقر	افزایش قدرت خرید جامعه محلی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
تنوع فعالیت‌های اقتصادی	افزایش حمایت مالی و اعتباری از سرمایه‌گذاران بخش گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۱۷	H ₁ تائید	همگرایی
	ایجاد بنگاه‌های کوچک اقتصادی گردشگری	۰,۲۴۳	H ₁ رد	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	واگرایی
	افزایش خدمات و مکان‌های ارائه‌دهنده به گردشگران	۰,۷۳۹	H ₁ رد	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	واگرایی
برنامه‌ریزی و مدیریت	تبلیغات و اطلاع‌رسانی (بور شور، پانل‌ها و...)	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش نهادهای دولتی و غیردولتی در اجتماعات محلی	۰,۲۸۱	H ₁ رد	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	واگرایی
	هماهنگی عوامل اجرایی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	وجود طرح جامع گردشگری برای توسعه گردشگری پایدار	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی

*نتایج بر اساس تحلیل‌های آماری پیروسون، گاما، کندال C, b, است.

ب) بعد اجتماعی - فرهنگی

گسترش گردشگری در هر منطقه‌ای باعث تغییرات اجتماعی و فرهنگی در آن منطقه می‌شود؛ بنابراین با توجه به فرضیه دوم:

H₁ = هرچه شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی در اجتماعات محلی بهبود یابد، دستیابی به گردشگری پایدار نیز تسهیل می‌گردد.

با بررسی فرضیه فوق تأثیرات بعد اجتماعی - فرهنگی گردشگری پایدار مورد بررسی قرار گرفته است. به منظور بررسی بعد اجتماعی - فرهنگی از ۴ شاخص و ۱۳ متغیر در قالب ۱۳ سؤال استفاده گردیده که در پرسش‌نامه مطرح و از دو دیدگاه مردم و مسئولان مورد بررسی قرار گرفته که نتایج کلی آن در جدول (۴) نشان داده شده است.

نتایج آماره‌های همبستگی به دست آمده در شاخص‌های بعد اجتماعی - فرهنگی با فاصله اطمینان ۰,۰۹۵ درصد در سطح معناداری ۰,۰۵ درصد نشان می‌دهد ۱۲ متغیر رضایت ساکنان از ورود خدمات گردشگری به منطقه، افزایش سطح

دانش و آگاهی مردم نسبت به محیط پیرامون خود، افزایش رفاه اجتماعی بهداشت، مسکن، افزایش ماندگاری در اجتماعات محلی با افزایش اشتغال‌زایی و زیرساخت‌های ناشی از گردشگری، مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه گردشگری، مشارکت در حفاظت از زیرساخت‌های گردشگری، مشارکت زنان در امور محلی، افزایش کیفیت خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا، در دسترس بودن خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا، فرضیه H₁ مبنی بر وجود رابطه معنادار با میان ۱۲ متغیر ذکر شده و ایجاد گردشگری پایدار اکوسیستم‌های تالابی در اجتماعات محلی مورد مطالعه، دیدگاه مردم و مسئولان از همسانی برخوردار است، بدین معنی که ۱۲ متغیر ذکر شده برای ایجاد گردشگری پایدار اکوسیستم‌های تالابی ضروری هستند و در اجتماعات محلی مورد مطالعه وجود دارند.

همچنین در یک متغیر افزایش سهولت دسترسی به اجتماعات محلی (زیرساخت‌های ناشی از گردشگری) نتایج به دست آمده مبین این مطلب است که بین دو دیدگاه مردم و مسئولان ناهمسانی وجود دارد. به طوری که از نظر ساکنان محلی با رد فرض H₁، وجود رابطه گردشگری با افزایش سهولت دسترسی به اجتماعات محلی (زیرساخت‌های ناشی از گردشگری) را رد کرده‌اند. بدین معنا که از دیدگاه مردم بین دو شاخص یاد شده برای ایجاد گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی رابطه‌ای وجود نداشته و در منطقه موجود نیستند، ولی از نظر مسئولان فرض H₁ تأیید شده و این دو شاخص برای ایجاد گردشگری پایدار لازم و ضروری بوده و در منطقه وجود دارد.

جدول ۴: شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی ارزیابی پایداری گردشگری

شاخص‌ها	متغیرها	Sig (مردم)	نتیجه آزمون	Sig (مسئولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
رضایت	رضایت ساکنان از ورود خدمات گردشگری به منطقه	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش سطح دانش و آگاهی مردم نسبت به محیط پیرامون خود	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش رفاه اجتماعی بهداشت، مسکن	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش ماندگاری در اجتماعات محلی با افزایش اشتغال‌زایی و زیرساخت‌های ناشی از گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
مشارکت	مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	مشارکت در حفاظت از زیرساخت‌های گردشگری	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	مشارکت زنان در امور محلی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
محلی و توسعه زیرساخت‌های اجتماعی	افزایش سهولت دسترسی به اجتماعات محلی (زیرساخت‌های ناشی از گردشگری)	۰,۰۶۶	H ₁ رد	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	واگرایی
	افزایش کیفیت خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	در دسترس بودن خدمات حمل‌ونقل، اسکان، غذا	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی

حفظ میراث تاریخی و فرهنگی	افزایش برنامه‌ها به منظور حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	افزایش حمایت از گسترش فعالیت‌های فرهنگی و محلی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی
	تقویت و حفظ آداب و رسوم سنتی اجتماعات محلی	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	۰,۰۰۰	H ₁ تائید	همگرایی

*نتایج بر اساس تحلیل‌های آماری پیرسون، گاما، کندال b,c است.

ج) بعد اکولوژیکی - زیست‌محیطی

توسعه گردشگری در یک منطقه با ورود گردشگران به آن موجب تغییر و تحول چشم‌اندازهای انسانی و طبیعی، نظیر ساخت‌وسازها و ایجاد تجهیزات گردشگری شده که خود این امر پایداری گردشگری را به دنبال دارد؛ بنابراین در این بخش برای بررسی تغییرات اکولوژیکی - زیست‌محیطی ناشی از گردشگری از طریق فرضیه سوم پرداخته شده است.

H₁= با توسعه شاخص‌های زیست‌محیطی - کالبدی در اجتماعات محلی، پایداری گردشگری نیز افزایش می‌یابد.

به منظور بررسی بعد اکولوژیکی - زیست‌محیطی از ۵ شاخص و ۱۷ متغیر در قالب ۱۷ سؤال استفاده گردیده که در پرسش‌نامه مطرح و از دو دیدگاه مردم و مسئولان مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۵). نتایج آماره‌های همبستگی به دست آمده در شاخص‌های بعد اجتماعی - فرهنگی با فاصله اطمینان ۰,۰۹۵ درصد در سطح معناداری ۰,۰۵ درصد نشان می‌دهد ۱۷ متغیر افزایش حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی و جلوگیری از تخریب آن، کیفیت حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی، افزایش فضاهای تفریحی، افزایش مشارکت مردم در حفاظت از اکوسیستم‌ها، توسعه مراکز مهمان‌پذیر و پارکینگ‌ها، توسعه امکانات رفاهی برای بازدیدکنندگان، افزایش آلودگی اکوسیستم‌های طبیعی، میزان آلودگی محیط پیرامون، میزان آلودگی صوتی، پاکیزه نگه‌داشتن اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی، ایجاد مکان‌های جمع‌آوری زباله، کیفیت بهداشت محیط، افزایش امنیت گونه‌های گیاهی و جانوری، میزان آسیب رساندن به حیوانات تالاب‌ها (حیات وحش)، میزان تخریب پوشش گیاهی، فرضیه H₁ مبنی بر وجود رابطه معنادار با میان ۱۷ متغیر فوق و ایجاد گردشگری پایدار اکوسیستم‌های تالابی در اجتماعات محلی مورد مطالعه، دیدگاه مردم و مسئولان از همسانی برخوردار است، بدین معنی که ۱۷ متغیر فوق برای ایجاد گردشگری پایدار اکوسیستم‌های تالابی ضروری هستند و در اجتماعات محلی مورد مطالعه وجود دارند.

همچنین در دو متغیر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری، ایجاد مکان‌های جمع‌آوری و سیستم دفع صحیح فاضلاب نتایج به دست آمده مبین این مطلب است که دو دیدگاه مردم و مسئولان از ناهمسانی برخوردارند. به طوری که از نظر ساکنان محلی با رد فرض H₁، وجود رابطه گردشگری با کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری و ایجاد مکان‌های جمع‌آوری و سیستم دفع صحیح فاضلاب را رد نموده‌اند. بدین معنا که از دیدگاه مردم بین دو شاخص یاد شده

برای ایجاد گردشگری پایدار در اکوسیستم‌های تالابی رابطه‌ای وجود نداشته و در منطقه موجود نیستند، ولی از نظر مسئولان فرض H_1 تأیید شده و این دو شاخص برای ایجاد گردشگری پایدار لازم و ضروری بوده و در منطقه وجود دارد.

جدول ۵: شاخص‌های زیست‌محیطی - کالبدی ارزیابی پایداری گردشگری

شاخص‌ها	متغیرها	Sig (مردم)	نتیجه آزمون	Sig (مسئولان)	نتیجه آزمون	مقایسه دو دیدگاه
طبیعی و استفاده بهینه از منابع حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی	افزایش حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی و جلوگیری از تخریب آن	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	کیفیت حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی	۰,۰۱۱	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	افزایش فضاهای تفریحی	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	تغییر کاربری اراضی در اثر فعالیت‌های گردشگری	۰,۰۸۳	H_1 رد	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	واگرایی
	افزایش مشارکت مردم در حفاظت از اکوسیستم‌ها	۰,۰۲۵	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
خدمات محله‌ای	توسعه مراکز مهمان‌پذیر و پارکینگ‌ها	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	توسعه امکانات رفاهی برای بازدیدکنندگان	۰,۰۰۱	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	ایجاد مکان‌های جمع‌آوری و سیستم دفع صحیح فاضلاب	۰,۹۹۰	H_1 رد	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	واگرایی
آلودگی	افزایش آلودگی اکوسیستم‌های طبیعی	۰,۰۱۴	H_1 تأیید	۰,۰۱۱	H_1 تأیید	همگرایی
	میزان آلودگی محیط پیرامون	۰,۰۰۳	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	میزان آلودگی صوتی	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
محیط بهداشت	پاکیزه نگه‌داشتن اکوسیستم‌ها و منابع طبیعی	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	ایجاد مکان‌های جمع‌آوری زباله	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	کیفیت بهداشت محیط	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
امنیت	افزایش امنیت گونه‌های گیاهی و جانوری	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	میزان آسیب رساندن به حیوانات تالاب‌ها(حیات وحش)	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی
	میزان تخریب پوشش گیاهی	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	۰,۰۰۰	H_1 تأیید	همگرایی

*نتایج بر اساس تحلیل‌های آماری پیرسون، گاما، کندال b, c است.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه پارادایم پایداری به‌عنوان مسئله‌ای مهم و ضروری نمود یافته و به‌عنوان رویکرد بنیادین برای هر نوع توسعه‌ای، من جمله توسعه گردشگری پذیرفته شده است و پژوهش توسعه پایدار گردشگری با لحاظ کردن ابعاد اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی - کالبدی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار شود. گردشگری به منظور فراهم ساختن زمینه تفریح برای گردشگران و ایجاد فرصت شغلی و کسب درآمد برای ساکنین اجتماعات محلی بدون تخریب محیط‌زیست اجتماعات محلی و اکوسیستم‌های طبیعی است. بدین ترتیب، برای ایجاد پایداری گردشگری نیاز به بررسی شاخص‌های پایداری گردشگری است تا به‌عنوان ابزاری در اختیار تصمیم‌گیرندگان و برنامه‌ریزان قرار گیرد. بر این

اساس در نوشتار حاضر ابتدا تعداد ۱۳ شاخص از شاخص‌های ارائه شده از سوی سازمان جهانی گردشگری انتخاب و بر اساس آن‌ها تعداد ۴۳ متغیر نیز انتخاب و بر اساس آن پرسش‌نامه تهیه شده است. پایایی کلی پرسش‌نامه با آلفای کرونباخ محاسبه شده که مقدار آن در پرسش‌نامه مردم ۰,۷۰ و در پرسش‌نامه مسئولان ۰,۹۸۲ درصد بوده است، مورد تأیید قرار گرفت. شاخص‌های انتخابی به‌عنوان متغیر وابسته و گردشگری پایدار اجتماعات محلی در اکوسیستم‌های تالابی به‌عنوان متغیر مستقل با نظرسنجی از دو گروه مردم و مسئولان با استفاده از آماره‌های همبستگی پیرسون، گاما و کدال b و c مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و سپس نظرات هر دو دیدگاه مقایسه شده‌اند. نظرات هر دو دیدگاه در پنج متغیر از ابعاد مختلف از ناهمسانی (واگرایی) و در ۳۸ متغیر از همسانی (همگرایی) برخوردار هستند.

از بعد اقتصادی - نهادی ۱۰ متغیر، بعد اجتماعی - فرهنگی ۱۲ متغیر و در بعد اکولوژیکی - زیست‌محیطی ۱۶ متغیر، از نظر دو دیدگاه مردم و مسئولان H_1 مورد تأیید قرار گرفته است (جدول ۶)؛ بنابراین جزء شاخص‌هایی محسوب می‌شوند که در تأیید H_1 از همسانی برخوردار هستند. به‌طوری که میزان درجه اهمیت محاسبه شده از ۰,۰۵ درصد کمتر بوده و به وجود رابطه بین متغیرهای ذکر شده دلالت می‌کند بنابراین، برای ایجاد گردشگری پایدار اجتماعات محلی در اکوسیستم‌های تالابی لازم و ضروری بوده و از نظر هر دو دیدگاه در جامعه وجود دارند.

جدول ۶: جدول همگرایی (همسانی) رد و تأیید H_1 از دیدگاه مردم و مسئولان

ابعاد	تعداد شاخص‌ها	متغیرها	شاخص‌های تأیید شده هر دو دیدگاه
اقتصادی - نهادی	۴	۱۳	۱۰
اجتماعی - فرهنگی	۴	۱۳	۱۲
زیست‌محیطی - کالبدی	۵	۱۷	۱۵
کل	۱۳	۴۳	۴۳

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین شاخص‌هایی که H_1 از دیدگاه مردم رد شده و از دیدگاه مسئولان و از ناهمسانی برخوردارند، از بعد اقتصادی - نهادی سه متغیر، بعد اجتماعی - فرهنگی تنها یک متغیر و در بعد اکولوژیکی - زیست‌محیطی دو متغیر وجود دارند. در پنج متغیر ذکر شده، نتایج معناداری H_1 از دیدگاه مردم از سطح معنی‌داری ۰,۰۵ درصد بزرگ‌تر بوده و از دیدگاه مسئولان از ۰,۰۵ درصد کوچک‌تر است؛ بنابراین شاخص‌های فوق از دیدگاه مردم در منطقه وجود نداشته ولی از نظر مسئولان در محدوده مورد مطالعه وجود دارد (جدول ۷).

ناهمسانی این پنج شاخص در جود یا عدم وجود شاخص‌ها و وجود تناقض در دیدگاه مردم و مسئولان بدین دلیل است که اولاً مردم به صورت شخصی به تأثیرات گردشگری در اجتماعات محلی نگاه می‌کنند، در صورتی که مسئولان تأثیرات ناشی از گردشگری را در کل اجتماعات محلی مورد ارزیابی قرار می‌دهند؛ ثانیاً مسئولان معتقدند رشد گردشگری

سبب ایجاد زیرساخت‌هایی به‌طور کلی در استان، مرکز استان بوده و در این زمینه پیش‌بینی‌هایی در طرح‌های جامع گردشگری برای ایجاد جاذبه‌های گردشگری در نظر می‌گیرند ولی از آنجایی که مردم از طرح‌ها و برنامه‌ها آگاهی ندارند، از آینده آن نیز مطلع نیستند. بدین دلیل بین مردم و مسئولان تفاوت دیدگاه وجود دارد.

جدول ۷: جدول واگرایی (ناهمسانی) رد و تأیید H₁ از دیدگاه مردم و مسئولان

ابعاد	تعداد شاخص‌ها	متغیرها	شاخص‌هایی که H ₁ از دیدگاه مردم رد و توسط مسئولان تأیید شده‌اند
اقتصادی - نهادی	۴	۱۳	۳
اجتماعی - فرهنگی	۴	۱۳	۱
زیست‌محیطی - کالبدی	۵	۱۷	۲
کل	۱۳	۴۳	۵

منبع: یافته‌های پژوهش

در نتیجه با سنجش معناداری شاخص‌های پایداری مورد بررسی در ابعاد اقتصادی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و اکولوژیکی - زیست‌محیطی از مجموع ۱۳ شاخص با ۴۳ متغیر از دیدگاه مردم ۳۸ متغیر و از دیدگاه مسئولان هر ۴۳ متغیر تأیید شده است.

منابع

- اسماعیل زده، حسن. صرافی، مظفر. توکلی نیا، جمیله (۱۳۹۰): تحلیلی بر رویکردهای توسعه گردشگری. فصل‌نامه علوم محیطی. سال نهم، شماره دوم.
- بهریزی راد، بهروز (۱۳۸۷): تالاب‌های ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ اول، تهران.
- توکلی، مجید؛ پیروزی، فاطمه (۱۳۷۵): بررسی اکوسیستم تالاب‌های پلدختر، مجله آبیان، سال ۷، شماره ۷، صص ۱۶-۱۲.
- دانه‌کار، افشین؛ اسد الهی، زهرا؛ علیزاده، افشین؛ جوانشیر، آرش (۱۳۹۱): طرح‌ریزی گردشگری متکی به طبیعت در تالاب چغاخور با استفاده از ارزیابی چند معیاره مکانی (SMCE)، نشریه محیط‌زیست طبیعی، مجله منابع طبیعی ایران، دوره ۶۵، شماره ۱، صص ۵۳-۶۶.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داوود؛ پور طاهری، مهدی (۱۳۸۹): فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص ۴۱-۱.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داوود؛ پور طاهری، مهدی (۱۳۹۰): ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی - فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری، فصل‌نامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴، صص ۳۸-۱.
- رحمانی، بیژن، شمس، مجید، حاتمی فر، ساناز (۱۳۸۹): امکان‌سنجی توسعه گردشگری در شهر ملایر با استفاده از مدل SWOT، جغرافیا و مطالعات محیطی، سال اول، شماره ۳، صص ۲۵-۱۳.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.

- ۹- رضانی، بهمن (۱۳۸۵): شناخت پتانسیل های اکو توریستی آسایش زیست اقلیمی تالاب کیاکالایه لنگرود با روش اوانز، فصل نامه جغرافیا و توسعه، شماره ۷.
- ۱۰- شریف زاده، ابوالقاسم و همایون مرادی نژاد (۱۳۸۱): توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم، شماره ۲۴۹ - ۲۴۸.
- ۱۱- جو زی، سید علی؛ مرادی مجد، نسرين؛ عبداللهی، هدی (۱۳۸۸): ارزیابی توان اکولوژیکی منطقه ابوالحسن دزفول به منظور استقرار کاربری گردشگری به روش تصمیم گیری چند معیاره، پژوهش های مجله علوم و فنون دریایی، شماره ۷۲، صص ۱۳-۱.
- ۱۲- محمدی، سعید و همکاران (۱۳۸۷): توجه ویژه به تالاب ها و گردشگری. اولین کنفرانس بین المللی بحران آب زابل - دانشگاه زابل. پژوهشکده تالاب بین المللی هامون.
- ۱۳- نوری، غلامرضا، مهدی نسب، مهدی (۱۳۸۹): بررسی قابلیت های اکولوژیکی و توسعه گردشگری دریاچه گهر بر اساس مدل SWOT، فصل نامه علمی پژوهشی تالاب دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، سال دوم، شماره ۵، صص ۶۶-۵۷.
- ۱۴- خرغام، حمید، حاجی محمدامینی، صمد (۱۳۹۰): امکان سنجی خوشه گردشگری در شهر انزلی، مطالعات گردشگری، شماره ۱۴.
- ۱۵- کیانی، شهلا؛ دهناد، بهروز؛ رجب زاده قطرمی، ابراهیم (۱۳۹۰)، مدیریت اکو توریسم در تالاب میان گران با تعیین ارزش حفاظتی تالاب با استفاده رویکرد مناطق ۶ گانه IUCN، فصل نامه تالاب، سال دوم، شماره ۷، صص ۷۰-۶۵.
- ۱۶- سینایی، وحید (۱۳۷۴): توسعه پایدار و گردشگری، سیاسی و اقتصادی، شماره ۹۵ و ۹۶، صص ۱۳۷-۱۳۴.
- ۱۷- شریف زاده، ابوالقاسم و همایون مرادی نژاد (۱۳۸۱): توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم، شماره ۲۴۹ - ۲۴۸.
- ۱۸- قادری، اسماعیل (۱۳۸۲): نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، پایان نامه دکتری (گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی).

- 19- Bacon, R.P (1987): Use of Wetlands For Tourism in The Insular Caribbean, Annals of Tourism Research, Volume 14, Issue 1, 1987, Pages 104-117.
- 20- Choi, S. Hwan (2003): Measurement of Sustainable Development Progress For Managing Community Tourism, Dissertation for PhD Texas A & M University.
- 21- Danielle Piagentini, Nejma (2006): The Science and Policy That Compels The Wetland Mitigation of Phosphate-Mined Lands, Master of Science Thesis, Co-Major Professor: Henry R. Mushinsky, Ph. D, University of South Florida.
- 22- Duim, V. R. Van Der, (2005): Tourism Scopes: An Actor-Network Perspective on Sustainable Tourism Development, Wageningen: WUR Wageningen.
- 23- Campbell, M. Lisa (1999): Ecotourism in Rural Developing Communities, University of Western Ontario, Canada, The Journal of Annals of Tourism Research, Vol. 26. NO3, pp534-553.
- 24- Liu, Z. (2003): Sustainable Tourism Development: A Critique, Journal of Sustainable Tourism, 11(6): 459-475.
- 25- Pigram, John J. and Wahab, Salah. (2005): Sustainable Tourism In A Changing World, Tourism, Development and Growth; The Challenge of Sustainability, Edited by Salah Wahab and John J. Pigram, London and New York.
- 26- Rynghiing. J. (2009): Tourism: Environment and Development Perspectives, Godalming, UK, Word Wide Fund For Nature.
- 27- Rattanasuwongchai, N., (1998): Rural Tourism The Impact on Rural Communities: II. Thailand, Food & Fertilizer Technology Center.
- 28- Yao, Z. Bao, Z. Gao., P. (2006): Environmental Assessments of Trace Metals in Sediments From Donating Lake, Central China, Journal of China University of Geosciences, Volume 17, Issue 4, December 2006, Pages 310-319.
- 29- Yunis, E., (2004): Sustainable Tourism and Poverty Alleviation, Paper Presented At The World Bank- ABCDE Conference-Europe. Brussels, 10 MAY.

- 30- WTO (The World Tourism Organization). (1996): What Tourism Managers Need To Know: A Practical Guide To The Development and Use Of Indicators of Sustainable Tourism? Madrid, Spain: The World Tourism Organization.

Archive of SID